

Alexandru Graur și școala lingvistică românească de cultivare a limbii

Mihaela NOHAI

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

Abstract: The issue of idiomatic accuracy is of major importance to Alexandru Graur's work. The article examines his main works in the field, as well as his contributions to the development of a genuine Romanian school of linguistics, whose representatives were the products of his influence.

Keywords: Alexandru Graur, norm and norm deviation, idiomatic accuracy, error, linguistic innovation.

0. Clasicist prin formație, cu o perspectivă diacronică asupra fenomenelor lingvistice, raportate la rădăcini indo-europene, Al. Graur a avut o constantă preocupare pentru cultivarea și corectarea limbii române literare. Modelul normativ va fi fost cel al Academiei Franceze. Posibilă este și încrederea în forța pe care un model – cu autoritate didactică, în cazul de față – repetat de suficiente ori poate fi asimilat de vorbitori (*repetitio mater studiorum*). În orice caz, lingvistul Al. Graur nu a încetat să observe feluritele tipuri de greșeli – de la cele manifestate la nivel fonetic, cele de accent, până la erori de logică manifestate în structura frazei etc. – la toate nivelurile limbii, să le analizeze și să le corecteze, căci, așa cum observă unul dintre discipolii săi, socotea cultivarea limbii române o cauză demnă de orice efort:

[...] a înțeles prea bine că lingvistica, printr-o parte a problematicii sale, își poate câștiga un public foarte larg, cu un folos evident pentru cauza cultivării limbii și a culturii naționale înseși. În acest spirit sunt concepute ultimele sale lucrări, agreabile pentru un public larg, dar indispensabile specialiștilor.¹

¹ G. I. Tohăneanu, „*Sunt lacrimae rerum*”, în Wald, Fisher, Dominte, 2000, p. 106.

1. Cele dintâi preocupări de cultivare și corectare a limbii apar devreme și se manifestă în publicații periodice de circulație largă. În anul 1922 debutează, în ziarul *Dimineața*, cu un articol în care atrage atenția asupra unor fenomene de sociolingvistică reflectate de utilizarea neologismelor de către diverșii vorbitori, perspectivă pe care o va aprofunda, mai apoi, în perioada studiilor urmate la Paris (1924-1929), unde i-a audiat pe marii specialiști ai epocii: Alfred Ernout, Jules Bloch, Mario Roques, Joseph Vendryes și, mai ales, pe Antoine Meillet, pentru al cărui mod de abordare științifică a chestiunilor lingvistice a avut cea mai mare admirație, de vreme ce îl adoptă și îl practică. Academicianul Marius Sala mărturisește:

M-a impresionat totdeauna la el felul cum putea să ajungă la concluzii de lingvistică generală din fapte de detaliu peste care alții trecuseră fără să le remarce. Avea darul să propună și elevilor săi aceeași manieră de a cerceta limba [...]. L-am comparat cu A. Meillet, fostul lui profesor: același fel de a aborda faptele de limbă și mai ales același fel de a le expune simplu, dar și profund.”²

Activitatea publicistică în domeniul acesta continuă și după revenirea în țară, prin rubrica *Puțină gramatică* publicată în *Adevărul* (1930-1937) și în *Tempo* (1939-1940), prin alte articole din *Viața românească*, *Cuvântul liber*, *Dimineața*, *România literară*, majoritatea semnate cu pseudonimul Gh. Reviga sau, mai rar, G. Reviga.

Treptat, prezența sa devine una recunoscută la nivel național și multe dintre chestiunile abordate în materiale scrise ori prezentate în presa audio-vizuală sunt propuse de cititorii sau de publicul său țintă, prin intermediul unei bogate corespondențe. Pe lângă posturile naționale de radio și televiziune, periodicele care i-au găzduit rubricile de cultivare a limbii au fost: *Gazeta literară* devenită *România literară*, *Flacăra*, *Presa noastră*, *Contemporanul*, *România liberă* ș.a., ceea ce i-a asigurat o vizibilitate maximă. Firește, unele chestiuni erau prezentate în reviste de specialitate, cu tiraje mari la vremea respectivă: *Cum vorbim*, *Limba română*, *Limbă și literatură*, *Limba și literatura română*.

2. Al. Graur reușește să transforme o operație de normare a limbii într-o adevărată artă, în care mijloacele pedagogice sunt îmbinate cu știința limbii și, mai ales, cu un stil de o claritate desăvârșită. Astfel încât s-a impus, ca o necesitate, adunarea acestor note în volume precum: *Scrisori de ieri și de azi*, București, Editura Științifică, 1970; *Puțină gramatică*, vol. I, II, București, Editura Academiei, 1987, 1988; lucrările special dedicate domeniului nu sunt puține și au fost continuate, unele dintre acestea, de elevii săi, între care ilustră rămâne figura Mioarei Avram: *Limba corectă*, București, Editura Științifică, 1963, „*Capcanele*” limbii române,

² Marius Sala, „Primul meu profesor de lingvistică”, în Wald, Fisher, Dominte, 2000, p. 101.

București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, *Dicționar al greșelilor de limbă*, București, Editura Academiei, 1982. Lucrări în care atinge, tangențial, implicit, parțial chestiuni legate de greșelile de limbă sunt *Tendențele actuale ale limbii române*, București, Editura Științifică, 1968, *Mic tratat de ortografie*, București, Editura Științifică, 1974, *Limba literară*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Aceste lucrări au fost remarcate de specialiști și apreciate pentru importanța lor în ameliorarea limbii române scrise și vorbite. Între aceștia trebuie menționați Iorgu Iordan (care semnează „Prefață” la Al. Graur, *Scrieri de ieri și de azi*, ed. cit.), Al. Rosetti („A. Graur (1900-1988)”, în *Revue roumaine de linguistique*, XXXIII, 1988, nr. 4), Mioara Avram, cea care observă că, în textele privitoare la chestiunea discutată, Maestrul, cum era numit de discipoli, îmbină armonios „competența savantului cu experiența publicistului și cu talentul excepțional al autorului de a face știință pentru toți” („Alexandru Graur (1900-1988)”, în *Limba română*, XXXVII, 1988, nr. 5, p. 491). Cel mai recent studiu privitor la acest domeniu de activitate abordat de profesorul Alexandru Graur este semnat de Elena Carabulea, în volumul omagial publicat de Editura Academiei în 2000³, în care, după ce este subliniată importanța distincției între greșală și inovație, sunt consemnate tipurile de erori observate, explicate, corijate de savant, finalul subliniind intenția și finalitatea acestor preocupări:

Ele exprimă clar atitudinea autorului față de formele de semidoctism, începând cu perioada interbelică și până la sfârșitul vieții sale (1988), iar eficiența acestei acțiuni inegalabile a fost maximă. (Carabulea, 2000, p. 131)

3. Cu un talent comparabil, Rodica Zafiu își publică, în același spirit, observațiile și recomandările pentru îndreptarea erorilor din limba română scrisă și vorbită, în *România literară* și *Dilema veche*. Reluș Mureșan susține constant rubrica radiofonică de cultivare a limbii române. În fine, nu poate fi uitat succesul de care s-a bucurat rubrica de cultivare a limbii susținută de George Pruteanu, transmisă la o oră de maximă audiență, pe postul național de televiziune. După schimbarea prezentatorului, succesul emisiunii a scăzut mult, demonstrându-se faptul că maniera de expunere a problemelor de limbă și a rezolvării lor este foarte importantă pentru întreținerea interesului publicului, fiindcă G. Pruteanu a făcut trecerea de la statutul de emisiune informativă la cel de emisiune interactivă, ce folosea mijloacele de captare a atenției specifice emisiunilor de divertisment.

4. Actualitatea lucrărilor publicate în anii '60-'70 ai secolului trecut de către Al. Graur pare a fi de ordinul evidenței, cu atât mai mult cu cât, în zilele noastre,

³ Elena Carabulea, „Alexandru Graur și cultivarea limbii”, în Wald, Fisher, Dominte, 2000, p. 125 ș.u.

necunoașterea limbii latine – una dintre principalele cauze ale apariției greșelilor de limbă semnalate de academician – este și mai accentuată...

De altfel, importanța studiului limbii latine este foarte mare și în prezent, mai ales la noi, pentru că cele mai multe greșeli de limbă pe care le fac românii se datorează tocmai necunoașterii limbii latine.⁴

Reeditarea a trei dintre volumele cu intenție normativă la o editură de prestigiu precum Humanitas, în anii 2009 și 2012, reprezintă tocmai un semn al necesității și actualității informațiilor și îndreptărilor propuse de autor. Este vorba despre edițiile îngrijite de Liviu Groza („*Capcanele*” limbii române și *Dicționar al greșelilor de limbă*, reeditate în 2009; *Mic tratat de ortografie*, reeditat în 2012) care face și un studiu comparativ între variantele propuse de Al. Graur și cele adoptate ca normative și incluse ca atare în lucrări speciale ale Academiei Române, publicate după 1990. Editorul precizează într-o scurtă „Notă asupra ediției” maniera în care își valorifică rezultatele studiului comparativ:

Deoarece numeroase recomandări făcute de autor nu mai sunt actuale sau chiar nu au fost vreodată acceptate ca normă generală, am considerat necesar să reproducem într-un chenar, ori de câte ori a fost nevoie, formele și precizările referitoare la scriere, pronunțare și flexiune din *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura „Univers enciclopedic”, București, 2005. Pentru sensurile unor cuvinte, explicate în același fel, am folosit *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura „Univers enciclopedic”, București, 1996. (Groza, în Graur, [1976] 2009, p. 5)

Nu știm în ce măsură editorul optează pentru una sau alta dintre variantele considerate normale, conform normei academice adică și cele eronate, între care, se poate înțelege, sunt incluse și cele propuse ca soluții de autorul reeditat. Nu știm, de asemenea, în ce măsură autorul ar fi fost de acord cu această „actualizare”, potrivit unor instrumente de lucru pe care el însuși le-a corijat. Ambiguitatea lasă loc cititorului să judece și să aleagă. Explicite sunt situațiile de felul celor menționate de Al. Graur în „Introducere” la *Dicționar al greșelilor de limbă*: „Iată și un exemplu actual: în loc de *stampilă*, *Îndreptarul* recomandă forma *ștampilă* [...]. Suntem deci în prezența unui fals germanism, de tipul lui *ștart* sau *șpicher*”⁵ – unde prin *Îndreptar* se va citi *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație* al Academiei Române, publicat de Institutul de Lingvistică din București în cinci ediții, între 1960 și 1995. O bună parte din materialul publicat în *Îndreptar* a trecut în prima

⁴ „Un interviu inedit al academicianului Alexandru Graur”, în Wald, Fisher, Dominte, 2000, p. 76.

⁵ Al. Graur, 1982, p. 13.

ediție, cea din 1982, a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM¹), dar și în DOOM², editat ca urmare a schimbărilor impuse de Hotărârea Academiei Române publicată în *Monitorul oficial al României*, Partea I, nr. 51/1993. Așadar, DOOM² înregistrează și recomandă forma *ștampilă*, în vreme ce DEX (2009) înregistrează forma *stampilă* numai ca variantă. Notează, în același loc, Al. Graur:

O lipsă a *Dicționarului explicativ al limbii române* [în prima sa ediție, DEX (1975), n.n.], altfel excelentă lucrare, este că acceptă foarte ușor formele aberante: uneori adaugă „învechit”, „rar”, dar niciodată „greșit”, iar de multe ori nu pune nici un fel de notă care să atragă atenția că variantele trebuie evitate. Găsim astfel cuvinte ca *coparticipa*, *copărtaș*, ca și cum s-ar putea participa altfel decât împreună cu alții. (*Ibidem*)

Între timp, au apărut alte șase ediții, ultima apărută la Editura Univers Enciclopedic Gold, în 2012. Toate acestea înregistrează, în continuare, fără modificări importante, articolele *coparticipa* și *copărtaș*, probabil pe baza unei documentări care susține alegerea autorilor. Sugestia de a se accentua caracterul normativ al DEX-ului prin indicații de utilizare eronate nu a fost luată în considerare, deși ar fi putut avea un important rol formativ, fiind unul dintre cele mai populare dicționare ale epocii contemporane.

Faptul că aceste lucrări au fost reeditate este, în sine, important. Cu atât mai mult, faptul că ele au fost îngrijite de un specialist în domeniul lexicologiei și al limbii române actuale, care face și o operație de semnalare a normei în vigoare astăzi, reprezintă un argument în plus în favoarea actualității și utilității lucrărilor cu caracter normativ redactate, în ultimele decenii de viață, de academicianul Alexandru Graur.

Bibliografie

- *** *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, 2009, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- *** *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, 1982, 2005², Redactor responsabil: Mioara Avram, București, Editura Academiei Române.
- Graur, Alexandru, 1963, *Limba corectă*, București, Editura Științifică.
- Graur, Alexandru, 1968, *Tendențele actuale ale limbii române*, București, Editura Științifică.
- Graur, Alexandru, 1970, *Scrieri de ieri și de azi*, București, Editura Științifică.
- Graur, Alexandru, 1974, 2012², *Mic tratat de ortografie*, București, Editura Științifică.
- Graur, Alexandru, 1976, 2009², „*Capcanele*” limbii române, București, Editura Științifică și Enciclopedică; Ediția a II-a, din 2009, îngrijită de conf. univ. dr. Liviu Groza, a fost publicată la București de Editura Humanitas.
- Graur, Alexandru, 1979, *Limba literară*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

- Graur, Alexandru, 1982, *Dicționar al greșelilor de limbă*, București, Editura Academiei.
Graur, Alexandru, 1987, *Puțină gramatică*, București, Editura Academiei, vol. I.
Graur, Alexandru, 1988, *Puțină gramatică*, București, Editura Academiei, vol. II.
Wald, Lucia; Fischer, Iancu; Dominte, Constantin (coord.), 2000, *Alexandru Graur – centenarul nașterii. Omagiul foștilor elevi și colaboratori*, București, Editura Academiei Române.